

Edukacja religijna w procesie wychowania integralnego

Motto: *„Każde pokolenie ma obowiązek przekazywania prawdy o Bogu następnemu pokoleniu. Ma obowiązek znalezienia własnego języka, którym tę prawdę przekaże najlepiej” (Redakcja „Listu”).*

Katecheza, nauka religii czy edukacja religijno-moralna dokonuje się zawsze w konkretnej sytuacji egzystencjalnej człowieka i powinna uwzględniać uwarunkowania społeczno-kulturowe zachodzące w tych dziedzinach. Elementami stałymi w przekazie treści w katechezie jest depozyt wiary wynikający z orędzia zbawczego określany przez dokumenty Kościoła. Zmiennymi modelu katechezy w procesie ewangelizacji są między innymi uszczegółowione zadania podejmowane w tym procesie, formy przekazu, treści oraz ich hierarchizacja.

1. W kierunku modelu współczesnej katechezy komunikacyjnej

Współczesna katecheza wyrasta z modeli funkcjonujących w ubiegłym stuleciu. Na przełomie XIX i XX wieku dynamicznie rozwijający się ruch metody katechizowania uwzględniał osiągnięcia psychologiczno-dydaktyczne tego okresu. Na herbertowskich ideach pedagogicznych katechezy zbudowano strukturę jednostki metodycznej tzw. stopni formalnych. W przeciwieństwie do wcześniejszej metody dedukcyjnej i schematu „pytań i odpowiedzi” ta miała charakter indukcyjny uwzględniający psychologię dziecka¹.

Z początkiem XX wieku w modelu katechezy kerygmatycznej w sposób odmienny potraktowano sam cel katechizacji, nie tyle przekaz wiadomości i ich analiza, ale doprowadzenie do spotkania z Bogiem objawiającym swoją miłość. Dlatego treści – orędzie zbawienia – stały się wyznacznikiem porządkującym strukturę jednostki katechetycznej. Zaś ks. Franciszek Blachnicki wskazywał na wskroś personalistyczny charakter tej katechezy sprawowanej w taki sposób, „żeby aktualizować osobowe spotkanie człowieka z Bogiem w wierze poprzez słowo i sakrament”².

Postępujące procesy laicyzacji wpływały na formy kształcenia religijnego, w którym dominującą stawało się interpretowanie problemów ludzkich w świetle Ewangelii. Katecheza o orientacji antropologicznej stwarzała lepszą podstawę do kształtowania dojrzałej postawy wiary. Równocześnie katecheza ta zmierzała do konkretnych wyników nauczania w postaci wiedzy o charakterze wychowującym³.

Proces katechetyczny od stu lat jest w ciągłym ruchu. Ks. Jan Charytański, mówiąc o katechezie integralnej, rozumie przez nią integrację orędzia zbawczego; integrację zadań katechezy z rzeczywistością, w której wzrasta wychowanek⁴.

Gwałtowny rozwój technicznych środków komunikowania jak i nauk o komunikowaniu się otworzył nową przestrzeń dialogu, komunikacji w procesie nauczania-uczenia się. Zmianie uległ model katechezy, który nazwa-

1 Por. T. Panuś, *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*, Kraków 2001, s. 36-41.

ny jest hermetyczno-komunikacyjnym. Model ten kładzie nacisk na wyjaśnianie i interpretowanie podstawowych problemów egzystencjalnych w świetle religii chrześcijańskiej⁵.

2. Wpływ wychowania religijnego na rozwój osobowości

Katecheci i pedagodzy wciąż poszukują uniwersalnego sposobu wychowania służącego integralnemu rozwojowi osoby ludzkiej. Niewątpliwie jedną z propozycji rozwiązania problemu jest wychowanie religijne. Przy czym religia kojarzona przez ideologów tzw. nowoczesnego wychowania z przymusem kulturowo-obyczajowym, z bezwolnością, rzeczywiście byłaby nie do pogodzenia z wyzwoleniem w człowieku motywacji do rozwoju jego potencjałów, do uwolnienia się od presji wewnętrznej i zewnętrznej oraz zabiegania o własny autentyzm. Jednak pogląd zakładający taką interpretację zafałszowuje rzeczywistą sytuację i sugeruje sztuczne wybory racji⁶.

Relację między religią a osobą ludzką można by określić jako relację zachodzącą między autorytetem Boga a wolnością człowieka. W relacji człowieka do Boga, jaką ujawnia religia, obowiązuje ta sama zasada, jaka obowiązuje w całym życiu moralnym. Można powiedzieć, że każdy akt religijny jest aktem moralnym osobowym, a autonomia sumienia kształtowana jest tu także poprzez relację do prawdy⁷.

W wychowaniu moralnym i kształtowaniu dojrzałej religijności najistotniejszą sprawą staje się więc nauka dokonywania własnych wyborów i właściwego moralnego oceniania oraz odkrywania prawdziwych wartości. Religijność i

osobowość wzajemnie się warunkują. Religijność wpływa na zakres i strukturę, integralność wartości, które z kolei modyfikują i ukierunkowują osobowość. Z kolei predyspozycje osobowościowe w znacznym stopniu kształtują zjawisko religijności⁸. Wychowanie religijne realizuje najpełniej rozwój osobowy człowieka, połączony z pozytywną koncepcją jego wolności i z określonym wyobrażeniem dobra. Dlatego współczesna szkoła z nauką religii, w swojej działalności wychowawczej nie może pomijać wartości, mających swe źródło w religii, niezależnie od pluralizmu światopoglądowego. O istocie wychowania rozstrzyga ostatecznie stymulowane samowychowanie się jednostki ludzkiej, dążącej do tego, by stawać się autonomiczną osobowością.

Obecnie obserwuje się niepokojące trendy do kształtowania się postaw selektywnych wobec religii, związanych z procesem prywatyzacji i subiektywizacji pośłannictwa religijnego. Masowa kultura konsumpcji oraz wyraźne tendencje przesuwania granic socjalizacji rozumianej tutaj szeroko, jako spontaniczne wzrastanie w normy zachowań społecznych, jak i naturalne przyswajanie norm i wzorów kultury symbolicznej, stawiają przed wychowawcami pytanie, w jaki sposób reagować na taką sytuację?

Potrzeba nade wszystko komunikacyjnej przestrzeni edukacji religijnej, w szczególności kształtowania u młodzieży umiejętności świadomego podejmowania wyborów odnośnie kształtu „własnego ja”⁹.

3. Przywróćmy blask wychowaniu poprzez zmianę paradygmatu komunikacji w katechezie

2 F. Blachnicki, *Kerygmaticzna odnowa katechezy*, Warszawa 2005, s. 177.

3 Por. M. Majewski, *Antropologiczna koncepcja katechezy*, Kraków 1995, s. 134.

4 Por. J. Charytański, *W kręgu zadań i treści katechezy*, Warszawa 1992, s. 16-17.

5 Por. H. Lombaerts, *Komunikacja wia-*

„Wychowanie nigdy nie było rzeczą łatwą, a dziś, jak się wydaje, staje się coraz trudniejsze” – pisze do Rzymian papież Benedykt XVI – „Dlatego też mówi się o wielkim «kryzysie wychowawczym», który potwierdzają niepowodzenia, jakimi nader często kończą się nasze starania, by kształtować osoby rzetelne, potrafiące współpracować z innymi i nadać sens swojemu życiu. (...) Dziś konkretnie wzrasta zapotrzebowanie na prawdziwe wychowanie. Domagają się tego rodzice, zatroskani i często zaniepokojeni o przyszłość swoich dzieci; proszą o to liczni nauczyciele, patrzący ze smutkiem na podupadanie szkół, w których uczą; prosi o to całe społeczeństwo, widząc, że kwestionowane są podstawy współżycia”.

Edukacja katolicka odniesie sukces i zrealizuje swe możliwości wówczas, gdy życie poszczególnych osób, wspólnot i instytucji będzie odzwierciedleniem katolickiej filozofii edukacji, na którą składają się takie elementy, jak: poszukiwanie obiektywnego dobra i prawdy, koncentracja na prawdziwej wolności, integralny i stały rozwój osoby, odkrywanie Boga w świecie rzeczy.

Stąd, pojawił się w nauczaniu i wychowaniu religijnym kierunek antropologiczny, który, akcentuje potrzebę nawiązania do problemów, jakimi żyje młode pokolenie oraz zmianę języka, który byłby bliższy mentalności pokolenia dorastającego w świecie pluralistycznym, zaś podstawą treści katechetycznego przekazu czyni problemy egzystencjalne człowieka.

Owocem takiego zorientowania w katechezie było dostrzeżenie problemu coraz mocniejszego wpływu czynników środowiskowych na proces wycho-

wania religijnego, pod których wpływem kształtuje się typ człowieka o nowej mentalności. Prowadziło to do postawienia wniosku, iż aby nauczanie i wychowanie do dojrzałości wiary mogło być skuteczne, należy poznać mentalność współczesnego człowieka, a następnie uszanować te wartości, którymi on żyje. Bowiem tylko w ten sposób można ukazać mu możliwość realizacji tych wartości na płaszczyźnie współdziałania człowieka z Bogiem.

Należy tu również powiedzieć o znaczącym wpływie na wychowanie chrześcijańskiej mentalności samego wychowawcy, która winna być mentalnością ewangeliczną, umiejącą zachować równowagę między wartościami boskimi i ludzkimi w przekazie katechetycznym.

Troska o dostosowanie języka przekazu treści religijnych do potrzeb i zdolności komunikacyjnych odbiorcy towarzyszyły Kościołowi od samego początku¹⁰. Rozwój nauki o komunikowaniu pozwolił rzucić nowe światło na proces nauczania – uczenia się. Zmiany te znalazły również swe odzwierciedlenie na polu edukacji religijnej¹¹.

W połowie lat dziewięćdziesiątych klasyczne środki audiowizualne zostały zastąpione przez multimedia i media elektroniczne co w konsekwencji pociągnęło kolejne zmiany:

- Nastąpiła zmiana języka katechizacji, w którym słowem kluczem stał się termin „komunikacja”;

- Klasyczne nauczanie związane z formą przekazu wiedzy zostało zastąpione zaangażowanym uczestnictwem i niezależnym procesem uczenia się. Uczniowie aktywnie uczestniczą w procesie zdobywania wiedzy poprzez indywidualne studiowanie zagadnień podejmowanych na lekcjach religii;

ry dzisiaj, w: *Komunikacja wiary w trzecim tysiącleciu*, red. S. Dziekoński, Olecko 2000, s. 30.

6 Por. K. Olbrycht, *Religia a wspieranie rozwoju człowieka*, w: *Religia a sens bycia człowiekiem*,

– Zmianie uległ model katechezy, który nazywany jest hermeneutyczno-komunikacyjnym. Model ten kładzie nacisk na wyjaśnianie i interpretowanie podstawowych problemów egzystencjalnych z punktu widzenia religii chrześcijańskiej¹².

Niejako naturalną konsekwencją tych zmian jest konieczność opracowania nowych podręczników do nauki religii, które odpowiadałyby wspomnianym zmianom i akcentowałyby komunikowanie wiary bardziej niż sam proces przekazu treści religijnych. Wszak sprawą pierwszorzędną pozostaje komunikowanie z adresatem katechezy – bezbłędnie odkrywając i dostosowując się do specyficznych cech mentalności młodego człowieka, ważne szczególnie w nauczaniu i wychowaniu religijnym. Najpierw jest to poczucie potrzeby bezpieczeństwa. Młody człowiek, pragnąc być pewnym stałości tego wszystkiego, co wytycza jego czynności na co dzień, oczekuje, iż ci, którzy uczestniczą w jego wychowaniu (także w wychowaniu religijnym), będą liczyli się z jego nastawieniem, z jego ocenami czy pojęciami moralnymi.

Dруга cecha mentalności to potrzeba radości i poczucia rozwoju. Człowiek współczesny, świadomie pragnąc zaspokojenia swoich przyjemności, korzystania ze wszystkich wygod i radości, które daje mu współczesna cywilizacja, odwraca się od wszelkiego wyrzeczenia się. Wychowanie religijne, stawiające wymagania, domagające się nierzadko wyrzeczenia się dóbr materialnych dla wartości duchowych, może stawać się dla niego w tym momencie zagrożeniem i małą szansą na zrealizowanie swoich życiowych pragnień.

Trzecia cecha mentalności to potrzeba uznania ze strony grupy. Osoba odrzucona w jakikolwiek sposób przez grupę przeżywa zachwianie poczucia bezpieczeństwa, budzi w nim lęk i niepewność. Stąd człowiek liczy na uznanie grupy i z natury pragnie go.

Czwarta cecha tej mentalności to wysuwanie na pierwsze miejsce tego, co ludzkie, człowiecze. Dlatego tyle dziś mówi się o prawach człowieka. Sam człowiek postrzega siebie jako naczelny cel, a nawet źródło prawa. Rości sobie prawo do wolności, życia, pracy, zdrowia, wykształcenia¹³.

W katechezie chodzi o taką przestrzeń duchową, w której każda osoba będzie mogła poczuć się dowartościowaną, potrzebną i mającą rolę do spełnienia z innymi i dla innych.

Podsumowanie

Potrzebna jest refleksja nad nowym rozumieniem edukacji religijnej, czyli taki rodzaj oddziaływań wychowawczych, kształtujących dojrzałą religijność, która pozwoli być fundamentem integralnego rozwoju człowieka.

Relacja międzyosobowa katechety-wychowawcy i adresata religijnego przesłania jest miejscem i warunkiem głoszenia oraz dojrzwania w wierze¹⁴. Nieodzowne stają się dzisiaj wiedza i umiejętności katechetów w zakresie komunikacji interpersonalnej, komunikacji grupowej jako warunek efektywnego wychowania religijnego, które w swej istocie jest aktem komunikacji dokonywującym się pomiędzy konkretnymi osobami.

Reasumując, można powiedzieć

Ks. dr Marcei Cogiel jest dyrektorem Wydziału Katechetycznego Kurii Metropolitalnej w Katowicach oraz wykładowcą katechetyki WSD OFM w Katowicach